

Wangedrocht

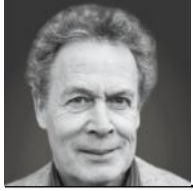
Johan Heilbron

hekelt ons

belastingstelsel.

De pretbox moet

op de schop

Johan Heilbron is socioloog en hoogleraar aan de Universiteit van Uppsala. Een langere versie van dit artikel verscheen in *De Nederlandse Boekengids*.

OPINIE
Ongelijkheid

Het belastingstelsel is een

Het Nederlandse belastingstelsel faciliteert beleggers die de woningmarkt verzieken. De sterkste schouders worden het minst belast. Dat moet anders, stelt *Johan Heilbron*.

Tussen 1982 en 2020 is het aantal miljardairs in de Verenigde Staten bijna vervijftigvoudigd, van dertien naar 614. Dat becijferde het Amerikaanse zakenblad *Forbes*, dat ieder jaar een ranglijst van miljardairs publiceert. Bovendien worden die rijksten der rijken almaar rijker. Wereldwijd heeft de toename van ongelijkheid twee hoofdoorzaken: bedrijfspolitiek en overheidsbeleid. Wat ondernemingen betreft heeft het aandeelhouderskapitalisme ervoor gezorgd dat de inkomens aan de top flink hoger zijn geworden, terwijl lagere inkomensgroepen meer onzekerheden en risico's voor hun kiezen hebben gekregen. Overheden hebben dat mogelijk gemaakt én actief bevorderd, door deregulering, uitholling van toezicht en verheerlijking van marktwerking. Achtereenvolgende belastingherzieningen vormen van dat overheidsbeleid in zekere zin de kern. De internationale ontwikkelingen zijn vergelijkbaar, maar toch heeft Nederland een belastingstelsel dat zijn gelijke in de wereld niet kent. Het begint er al mee dat het voor leken volstrekt ondoorzichtig is. Het is een labyrinthisch

geheel van schijven en tarieven, regelingen en regels, speciale privileges en aparte voorrechten, en ter compensatie van al te draconische consequenties is er een apart substelsel: de toeslagen. Belangstellende burgers die willen weten hoe het stelsel werkt en uitpakt voor verschillende groepen kunnen hiervoor niet terecht bij handzame overzichtsstudies. Ondanks het bloeiende adviesbranche dat zo'n studie er niet is? Universiteiten leiden jaarlijks honderden accountants, economen en fiscalisten op, die hun weg vinden naar belastingfirma's die hun geld verdienen met belastingontwijking. Ontduiken is voor de armen, ontwijken voor de rijken, zoals Amerikaanse belastingadviseurs zeggen. Bij de kantoren voor 'fiscale optimalisatie' treffen net afgestudeerden hun hoogleraren opnieuw, alleen met een ander petje op. De Leidse fiscalist Jan Vleggeert stelde eind vorig jaar dat er in Nederland nauwelijks hoogleraren belastingrecht zijn die niet tegelijkertijd verbonden zijn aan commerciële belasting- en accountancykantoren. Het ene deel van de week adviseren

ze bedrijven en vermogende particulieren over belastingontwijking, de resterende tijd worden ze geacht belastingstelsels op wetenschappelijke wijze te onderzoeken te onderwijzen. Dat is een schoolvoorbeeld van conflicterende belangen. Het leidt tot lucratief wegwijken onder deskundigen en tot kennistekorten onder burgers. In *The Triumph of Injustice* (2019) laten de economen Emmanuel Saez en Gabriel Zucman zien hoe het Amerikaanse belastingstelsel is geëvolueerd van een van de meest progressieve in de wereld tot een regressief stelsel. De rijkste Amerikanen betalen het minste belasting. Een dergelijke studie bestaat voor Nederland niet, maar alles wijst erop dat het fiscale bestel in Nederland een overeenkomstige ontwikkeling heeft doorgemaakt.

Van de fiscale herzieningen van de afgelopen decennia hebben allereerst ondernemingen geprofiteerd. Het officiële tarief van de vennootschapsbelasting is gehalveerd en er is een internationaal systeem van belastingontwijking ontstaan dat grote bedrijven volop benutten. Ook om speciale *tax rulings* in Nederland af te dwingen, speciale afspraken met de Belastingdienst die vastleggen hoeveel belasting er be-

taald moet worden en welke fiscale constructies toegestaan zijn. De overheid wil ermee bereiken dat grote bedrijven zich in Nederland vestigen, die bedrijven proberen er zo laag mogelijke belastingen mee te krijgen. Vroeg in de coronacrisis kwam aan het licht dat Booking.com 2 miljard aan fiscaal voordeel had gekregen vanwege een 'innovatieregeling'. En zo zijn er meer regelingen, véél meer. De belastingdruk voor grote ondernemingen is hierdoor in Nederland bijzonder laag, gemiddeld zo'n 10 procent, beduidend minder dan het officiële tarief van de vennootschapsbelasting. De Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) publiceerde in 2020 voor het eerst een vergelijkende studie over de winst- en vennootschapsbelasting van multinationale ondernemingen. En? Met de Britse

Maagdeneilanden, Bermuda en de Kaaimaneilanden behoort Nederland tot de categorie belastingparadijzen. Nederland is niet alleen een belastingparadijs voor multinationals. Hoewel de uitbundige veelheid aan regels en regelingen het fiscale stelsel ondoorgrondelijk maakt, is de structuur ervan zonneklaar. Kapitaal en arbeid worden sinds de invoering van aparte 'boxen' door het kabinet-Kok II (1998-2002) verschillend belast. En arbeid wordt - ondanks de vaste verkiezingsretoriek over hardwerkende Nederlanders - beduidend meer belast dan kapitaal. Het boxenstelsel is wat dit aangaat glashelder. Inkomsten uit werk en woning worden belast in box 1. Vrijwel iedere Nederlander betaalt langs die weg belasting. In belastingbox 2 ontvangen 'aanmerkelijkbelanghouders' (personen met meer dan 5 pro-

Illustratie

Jet Peters

Inkomsten uit verhuur worden veel minder belast dan inkomsten uit arbeid - beleggers worden op diverse manieren bevoorrecht

cent van de aandelen in een bv of nv) inkomsten uit dividend en winst, die veel lager worden belast dan inkomsten uit arbeid. Van deze constructie met box 2 profiteren - zo is pas onlangs gebleken - zo'n vierhonderdduizend mensen. Vaak hebben ze een klein salaris waarover inkomstenbelasting wordt afgedragen (in box 1), maar ontvangen hun overige inkomsten als winst of dividend in box 2. Een flink deel van de rijkste Nederlanders betaalt op deze manier minder belasting dan al hun minder verdienende medeburgers van wie de inkomsten in box 1 worden belast. Box 2, ook wel bekend als de 'pretbox', heeft daarnaast nog een keur aan andere voordelen zoals uitstel mogelijkheden, vrijstellingen en aftrekposten. Internationaal bezien heeft Nederland bovendien de laagste belastingdruk op kapitaalinkomen van alle EU-landen. Sinds het boxenstelsel eendrachtig door minister Zalm (VVD) en staatssecretaris Vermeend (PvdA) in 2001 werd ingevoerd, moet de vermogensongelijkheid dus substantieel zijn toegenomen, zowel binnen Nederland als tussen Nederland en de overige EU-landen. Recente studies van de OESO en de Utrechtse onderzoekers Toussaint en Van Bavel bevestigen dit: **Nederland behoort tot de landen met de meest ongelijke vermogensverhoudingen in de wereld.**

Op een opvallend terloopse manier liet het ministerie van Financiën mei vorig jaar weten dat het totale vermogen van de groep 'aanmerkelijkbelanghouders' 400 miljard bedraagt. Dat is, zo werd eraan toegevoegd, tweemaal meer dan werd aangenomen. Terwijl de Belastingdienst rechthebbende burgers willens en wetens toeslagen heeft onthouden, moeten we dus wel aannemen dat dezelfde dienst jarenlang nalatig is geweest bij de vermogensregistratie en belastingheffing van de rijkste landgenoten. Bij de pret van box 2 komt dan nog het plezier van box 3, waarin vermogen in de vorm van spaargeld, beleggingen of een tweede huis worden belast. De fiscale behandeling van vastgoed is daarvan het meest schrijnende voorbeeld. Inkomsten uit verhuur worden veel minder belast dan inkomsten uit arbeid. Ook hier doet het boxenstelsel zijn werk: huurinkomsten vallen in box 2 als de verhuurders een bedrijf vormen, in box 3 als het particulier vermogen betreft. Terwijl woningbouwcorporaties door het kabinet Rutte II hoge extra belastingen is opgelegd (2 miljard aan 'verhuurderheffing'), die onder Rutte III zijn gecontinueerd, worden beleggers op diverse manieren bevoorrecht. Sinds de financiële crisis van 2008 zijn investeringsfirma's grootscheeps huizen gaan opkopen. Blackstone, het grootste Amerikaanse *private equity*-bedrijf, is uitgegroeid tot een van de machtigste vastgoedimperies in de wereld. Van de tien miljoen Amerikanen die door de fraude met hypotheek hun huis verloren, zijn de woningen goeddeels terecht geko-

men bij een klein aantal van deze financiële firma's. Woningbezit ging *en masse* over van bewoners naar beleggers. San Francisco is sindsdien de stad met de hoogste huren van de VS en het laagste percentage eigenwoningbezit. Niet zelden hebben mensen die buiten hun schuld hun huis moesten verkopen, het moesten terughuren van de 'aasgieren,' de *vulture capitalists*, die het in bezit kregen. Blackstone was de grootste profiteur, en bestuursvoorzitter Schwarzman klom naar de 24ste plaats op de miljardairlijst van *Forbes*. Voor grootbeleggers als Blackstone stellen inmiddels ook Nederlandse makelaars pakketten samen van woningen, huizenblokken en wooncomplexen. De vastgoedafdelingen daarvan maximaliseren de huren, proberen onderhoudskosten af te wentelen op huurders en bouwen niks bij, want schaarste loont. Naast parasitaire beleggingsfirma's zijn ook vermogende particulieren 'pandjes' gaan kopen. De huurinkomsten daarvan vallen in box 3, wat betekent dat hierover in de praktijk niet of nauwelijks belasting wordt betaald. Hoe leuk kun je het maken voor de huisjesmelkende medemens? Tijdens de coronacrisis stegen de huizenprijzen dan ook gewoon door. **In 2020 kwam al veertig procent (!) van de woningtransacties in de grote steden in Nederland voor rekening van particuliere beleggers.** Ook zij drijven de huizenprijzen op, verhogen de huren (marktconformisme is de hoogste deugd), bouwen niets bij en betalen over de ontvangen huurinkomsten geen of maar een schijntje van de belasting die ze verschuldigd zouden zijn als hierover gewoon inkomstenbelasting zou worden geheven.

Het boxenstelsel waarop de Nederlandse belastingheffing berust is een wangedrocht. De inkomsten van het overgrote deel van de bevolking vallen in box 1 en worden progressief belast: hoe hoger je loon, hoe hoger het belastingtarief. Worden de andere boxen in de beschouwing betrokken, dan blijkt het stelsel als geheel regressief te zijn. Dat zet een van de principes van belastingheffing, het draagkrachtbeginsel, op zijn kop: de sterkste schouders worden het minst belast. Net als in de VS leidt dat tot een opwaartse herverdeling van inkomsten en bezit, houdt het de groeiende ongelijkheid gaande en heeft het perverse gevolgen. Het stimuleert een rentenierseconomie waarin bezit en speculatie lucratiever zijn dan produceren, remt nuttige bestedingen en productieve investeringen en verdrieff lagere en middeninkomens uit de steden, waar ze hard nodig zijn. Op onderdelen circuleren voorstellen tot hervorming. Hoe verstandig en vernuftig die ook zijn, ze lopen het risico de onoverzichtelijkheid van de belastingheffing te bestendigen. Alleen een radicale en samenhangende hervorming kan het fiscale bestel werkelijk duurzamer en sociaal maken.